

7. Семейный кодекс – Правила Министерства юстиции: есть противоречия. 08.01.2003 // Юрид. практика. – 2003. – № 1.
8. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України: Навч. посіб. – К., 1999.
9. Шевченко Я.Н. Проблемы правового регулирования семейных отношений // Укр. право. – 1998. – № 1.

УДК 347.471.7(477).1917/21

Ю.В. Кривенко

ФОРМУВАННЯ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В 1917–1921 рр. В УКРАЇНІ

У наш час в Україні проходить формування громадянського суспільства, закладаються основи демократичних суспільних відносин. У зв'язку з цим великого значення для майбутнього нашої держави набуває характер відносин між віруючим та невіруючими, між різними релігійними віросповіданнями та їх відносин з державою в особі законодавчої та виконавчої влади.

В Україні, до встановлення радянської влади, ситуація була набагато складнішою, ніж в Росії, і в подальшому вона також мала свою специфіку.

1914 року в Україні діяло 8606 парафій, які обслуговувало 32246 священників. На території 9 губерній налічувався 131 монастир, де проживали 4691 чернець та 10331 послушник. Окрім цього, релігійні потреби населення задовольняли 3174 уніатські церкви та 79 монастирів УГКЦ [2, с. 96].

Після того як імператор Микола II 1917 року зрікся престолу, Тимчасовий уряд розпочав свою діяльність з прийняття постанови від 7 березня 1917 року, згідно з якою були скасовані станові, віросповідальні та національні обмеження. При цьому привілейований стан Російської православної Церкви зберігався.

Тимчасовим урядом від 2 серпня 1917 року була видана постанова «Про свободу совісті», згідно з якою громадяни мали право сповідувати будь-яку релігію без переслідувань та обмежень, дозволявся вільний перехід до інших релігій без спеціальних дозволів, становище людини не залежало від її віросповідання.

Після жовтневих подій 1917 року релігійні організації, зокрема Церква, втратили своє панівне становище, «бо не могли співіснувати з антирелігійною за своєю суттю радянською державою». Церковні структури витіснялися з усіх сторін народного життя.

В Росії після 1917 року законодавство про релігійні організації характеризувалося тим, що не визнавало за релігійними організаціями статусу юридичної особи й обмежило їхнє право власності на майно. Так, згідно з Декретом РНК РРФСР від 23 січня 1918 року «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», «ніякі церковні й релігійні товариства не мають права володіти власністю. Правами юридичних осіб вони не наділяються». Цей самий Декрет встановив, що все рухоме і нерухоме майно релігійних організацій визначалось народним скарбом. До категорії «народного скарбу» були віднесені культові

будівлі і предмети богослужбового призначення, які надавалися державою в безоплатне користування релігійним організаціям [3, с. 98].

За доби Центральної Ради Церква не була відокремлена від держави, а її справами займалось генеральне секретарство (міністерство) внутрішніх справ, де існував департамент сповідань. Вказане міністерство визнавалось органом здійснення прав державного суверенітету відносно всіх церков та конфесійних громад, що існували в Україні. Такий суверенітет реалізовувався у формах:

- а) нагляду за зовнішньою стороною життя церков і релігійних громад;
- б) охорони останніх;
- в) допомоги їм «у міру їх значення в культурному житті України» [1, с. 358].

Центральна Рада ухвалила декрет про землю, згідно з яким монастирські та церковні землі переходили в розпорядження земельних комітетів, що поставило в опозицію до нової влади багатьох представників православного уніатського кліру та єпископату [2, с. 96].

З часом передбачалося створити центральний орган найвищого центрального керівництва, визначити стосунки держави і Церкви в конституції. Прагнення Центральної Ради відокремити Церкву від держави, проголосити релігію приватною справою не були здійснені.

Революційні події позбавили не лише соціально-політичне, а й церковне життя в Україні.

Період Гетьманської республіки характеризується проголошенням Православної Церкви «первенствующою» конфесією Української держави.

Гетьманський уряд тримав руку на пульсі релігійного життя. У «Законі про тимчасовий державний устрій України» (29 квітня 1918 р.) другий розділ називався «Про віру». У першому його параграфі закріплювалося пріоритетне становище в суспільстві Православної Церкви, а в другому проголошувалося, що «всі неналежні до православної віри громадяни Української держави, а також всі мешканці на території України користуються... вільним відправленням їхньої віри і богослужіння по обряду оної».

Спеціальне законодавство регулювало різні сторони релігійного життя і стосунків між державними та церковними інституціями. Православна Церква дістала суверенність у вирішенні питань внутрішньої діяльності. Міністр сповідань і його представники на місцях мали бути православними. Держава стояла на захисті інтересів Православної Церкви: гарантувалося вшанування найбільших православних свят і передбачалося суворе покарання за дії, що кваліфікувалися як святотатство, штатний причт звільнявся від військової служби; церковні організації одержували статус юридичних осіб; церковні посади прирівнювалися до державної служби. За віковою традицією державні нормативи про шлюб і розлучення узгоджувалися з православним церковним правом, а церковні метричні книги прирівнювалися до актів цивільного стану [2, с. 136-137]. Церковні школи користувалися такими самими правами, як і державні. До того ж Церква мала наглядати за релігійною стороною виховання учнів будь-яких шкіл і за викладанням Закону Божого. Матеріальна підтримка Церкви з боку держави здійсню-

валась через асигнування коштів на релігійні потреби, а також введенням спеціальних зборів і податків.

Церковні збори мали скликатися лише за згодою державної влади, представники якої обов'язково запрошувалися на такі засідання, посередником між Собором і вищою державною владою визнавався міністр сповідань, який висловлював свої міркування щодо рішень церкви і міг їх опротестувати до Собору. Посади єпископів заміщувалися лише за згодою державних органів, тобто вони обиралися із списку, ухваленого урядом [1, с. 359].

Гетьманський уряд у зв'язку з цим вирішує питання державного утримання церковних інституцій і церковнослужителів [4, с. 138]. Отже, у цей період церковні інституції та священнослужителі отримують грошове утримання, намагаються вирішити питання стосовно церковної землі та монополії церковних свічних заводів.

На нараді в Міністерстві сповідань 1918 року було вирішено про необхідність грошового утримання духовенства, залишення церковної землі, увільнення від військових реквізицій будівель і майна церковних інституцій, повернення евакуйованих дзвонів, «створення спеціальної комісії з реєвакації та її активної діяльності» та про негайне створення «центрального церковного органу на Україні».

У цей період Українська Церква зазнала значних збитків, частина церковного майна була вивезена з України під час революційних подій. 1918 року була створена комісія, яка мала завдання «розглянути справу культурного майна Української Церкви в широкому розумінні цього слова». Українська держава ініціювала повернення з Росії евакуйованого туди та вивезеного радянськими військами українського церковного майна; коштів церковних установ; культурно-церковних речей із столичних та інших музеїв, бібліотек, архівів. Державна комісія Міністерства сповідань наполягала «на поверненні цілком всього церковного майна як речового, так і культурного, котре за різних часів вивезене з України на територію Росії і котре, незалежно від сього, взагалі має велику важність для України. У разі втрати вивезеного й загубленого або пограбування мали б бути відшкодовані збитки» [4, с. 142].

Отже, слід дійти такого висновку, що гетьманський період у житті Православної Церкви був надзвичайно плідний і повчальний. Аналізуючи вказаний період, можемо визначити, що Православна Церква була наділена статусом юридичної особи публічного права.

Інша ситуація склалася після революції для баптистів та євангельських християн. Всеукраїнський з'їзд баптистів 1918 року постановив просити в радянської влади дозволу на те, щоб «грумада користувалася всіма правами юридичної особи з усіма громадянськими правами з придбання і відчуження майна і представництва як на суді, так і в усіх урядових і громадських установах, куди посилає своїх уповноважених» [2, с. 123]. Звертання баптистів залишилося без відповіді.

Влада Директорії «Основним державним законом УНР» закріпила незалежність Православної Церкви, проголосила свободу віри, визначила рівноправ'я всіх віросповідань.

1 січня 1919 року РНМ ухвалила Закон «Про Верховну Владу в Українській Автокефальній Православній Миротворчій Церкві». Проголошуючи автокефалію УПЦ, її незалежність від Московської патріархії, автори Закону вказували, що верховна церковна влада в Україні має належати Всеукраїнському Собору. Законом передбачалося, що церковна влада УАПЦ разом зі своїм адміністративним апаратом буде утримуватися на кошти з фондів державної скарбниці [2, с. 187].

Таким чином, слід дійти таких висновків: у період з 1917–1921 роки Церква не була відокремлена від держави, а, навпаки, встановлювала тісні взаємини між ними. Держава закріплювала за собою всеосяжний контроль за діяльністю церковних інституцій. Стосовно релігійних організацій інших віросповідань не було вироблено єдиної думки, вони не отримували статусу юридичної особи, не підтримувалися державою, але в цілому не зазнавали репресій з боку влади.

Література

1. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 2002.
2. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. – К.: Альтернативи, 1999.
3. Отечественное законодательство XI – XX веков: Пособие для семинаров. Ч. 2 (XX в.) // Под ред. проф. О.И. Чистякова. – М.: Юристъ, 2000.
4. Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 20 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): Навч. посіб. – К.: Либідь, 1997.

УДК 347.158

Л.А. Ольховик

ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ПОЧАТКУ ЖИТТЯ

«Право на життя – перше фундаментальне право людини, без якого всі інші права залишаються без змісту» [1, с. 198]. Серед низки наявних рівновеликих немайнових благ життя людини є тією основоположною складовою, яка стоїть на вершині всіх громадських пріоритетів. Тому виникла необхідність дослідити проблему початку життя. До цього питання звертались чимало вчених. Так, Л.О. Красавчикова досліджувала життя в системі особистих немайнових прав, С. Елкіна – процес народження та смерті, М.І. Малєйна та О.О. Пунда – проблему цивільної правоздатності ембріона, Н.Є. Крилова та К.А. Чернеча – правові аспекти переривання вагітності, Ю.А. Тихомиров – історичні аспекти початку життя, А.П. Жиганова та Ю.М. Гарієв – проблему початку життя з точки зору біомедицини. Дана робота має за мету визначити момент початку життя, з'ясувати питання щодо виникнення правоздатності та питання правоздатності ембріона, що полегшить вирішення деяких як практичних, так і теоретичних аспектів цієї проблеми.

Життя є триваючим процесом, а тому важливе значення має визначення моменту початку життя і моменту його припинення. Для права ці проблеми